

Микола ЛІВИЦЬКИЙ

**Проблеми
української міжнародної дії**

Микола ЛІВИЦЬКИЙ

Проблеми української міжнародної дії

I. ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ТЕМИ

Проблеми української міжнародної дії — це дуже широка тема. Опрацювання цієї теми залежить від індивідуального підходу до неї. Кожний окремий автор міг би не тільки по-своєму насытлювати поодинокі проблеми, але й довільно вибирати й відкидати іх або надавати ім більшого чи меншого значення. Іншими словами: що належить, а що не належить до проблем української міжнародної дії й який є ступінь їхньої важливості — це справа індивідуального підходу кожного, хто брався б таку тему розробляти. Жадних устійнених правил чи вказівок щодо цього немає.

Я вважав за доконечне насамперед устійнити або, висловлюючись точніше, підтвердити деякі зasadничі постулати української політики, без чого ніяка наша дія на міжнародному форумі неможлива. Ми мусимо докладно знати, з чим ми виступаємо і чого для України й її народу жадаємо. Правда, поставлення такого питання по 45-ти роках новітньої української історії може виявитися дивним. Проте фактом є, що

останніх часах, в публіцистичних статтях та у виступах окремих екзильних українських політичних діячів, піддаються під сумнів деякі основні, я скав би, класичні тези української політики. А тому їх треба підтвердити або, може, й проревізувати, в кожному разі провести щодо них дискусію.

Далі я порушу декілька спеціальних проблем, які, на мою думку, мають особливе значення для провадження української міжнародної дії. Натомість я майже цілковито обминаю цілий комплекс конкретно-практичних заходів, які українська зовнішня політика мала б проробляти в різних чужинецьких державах. Немає сумніву, що цього роду справи мають для нас дуже велике значення. Щодо кожної чужинецької держави, — наприклад, США, Англії, Франції, Німеччини, Італії, держав Азії або новопосталих держав Африки і т. д., — можна було б простудювати: які інтереси лучили, лучать або лучитимуть дану державу з Україною; що саме з української проблематики може зацікавити дану державу і спричинитися до придбання її підтримки для української

Справи; які сили в даній державі діють проти нас, а які й яким способом можна було б приєднати для нас; які заходи треба було б вживати на терені кожної з таких держав. Тє є колосальна праця, якою, очевидно, займаються поодинокі українські установи чи громадяни в різних країнах, але яка, на мій погляд, зорганізована недостатньо і недостатньо сконцентрована. То могло б бути завдання запроектованого вже довший час тому ВОрганом УНРади Українського Інституту для Міжнародної Політики, але який залишається і досі в стадії проекту. Я стверджую, що ці завдання — через брак відповідних засобів — не могли бути подолані так, як то б належало, ВОрганом УНРади. Не знаю, чи яксь з іншої установи на це спромоглася.

Отже, повторюю, питань, про які саме мова, я не порушував. Поперше тому, що вони, на мій погляд, не є проблемами української міжнародної дії, а скоріше вже практичними завданнями і способами їхнього виконання, які з тих проблем випливають. Подруге тому, що розмір моєї доповіді ніяк не дозволяє на влучення до неї ще й цих важливих питань. Якщо я і міг би взятися за розроблення цих питань, то для цього треба було б не тільки окремої доповіді, а спеціальної великої студії.

Врешті, я аж ніяк не претендую на те, що торкнувся всього того, що можна вважати за проблеми української міжнародної дії, а також на те, що кожну з порушеніх проблем вичерпав: знову ж таки — кожній з них можна було б присвятити окрему доповідь, якщо не цілу окрему студію.

ІІ. ЗАСАДНИЧІ ПОСТУЛЯТИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ (ЗОКРЕМА НА ЗОВІШНЬОМУ ВІДТИНКУ) І МЕТОДИ ЇХНЬОГО ВИСУВАННЯ

1. Постулат самостійності (що, безумовно, включає в себе і постулат соборності)

Здавалось би зайвим є стверджувати, що цей постулат є безоглядно непорушний в українській політиці. Не можна, проте, оминути мовчанкою, що остан-

нього часу мають місце спроби поширювати погляд, ніби цей постулат належить віднести до категорії «нереальних мрій», висування яких робить неможливою всяку конкретну українську політичну акцію. З огляду, мовляв, на те, що при нинішній ситуації в світі і в Советському Союзі здійснення цього постулату неможливе — треба не тільки пересунути його на дальший плян, але й взагалі усунути з української національної програми. І треба признати, що такі думки можуть деморалізуюче впливати на масу українських емігрантів з уваги на витворену нестриятиву міжнародною коньюнктурою для справ поневолених советською Москвою народів. А тому варто тій справі присвятити трохи уваги.

Національна незалежність якогось народу завжди буває напочатку лише мрією одиниць. Мрія стає метою, програмою і переходить в стадію політичної акції, коли наявіть не весь народ, а певна його частина вважає, що національно-державна незалежність є конечна для даного народу. Це не значить, що ця мета може бути відразу, чи наявіть у скорому часі здійснена, але це також не значить, що вона нереальна. Як може якась мета стати коли-небудь реальною, якщо її не висувати аж до того часу, доки вона не стане реальною?

Коли були висунені постулати самостійності й інтегральності земель Італії, балканських народів, Польщі, Чехії тощо і скільки десятків років йшла боротьба, доки ці постулати були здійсненні? Виходило б, що їх висунено тоді, коли вони були нереальними!

Автори теорії про «нереальні мрії» обосновують її тим фактом, що на сході Європи заіснували небувалі до того відносини: наявність державного утвору у незнаній перед цим формі СССР, до якого (звичайно, примусово) належить і Україна. Проте, якраз ця обставина може бути доказом протилежності. Що би не твердили прихильники СССР, але ця імперія ше

далеко й далеко не устабілізована, бо завершення побудови комунізму аж ніяк ще не видно. Отже, доки внутрішні відносини в ССР — під оглядом політичним, господарсько-соціальним і міжнаціональним — не устабілізовані, доки існує ще конфлікт між Заходом і Сходом і доки в світі не тільки не слабне, але міцнішає рух за признання державної незалежності навіть бувшим колоніальним народам, доти постулювати самостійності України є не тільки суб'єктивно-реальним (для нас), але й об'єктивно-реальним. Це не є далекосягла мета, яка не мала б входити в обсяг конкретної політичної акції нинішнього дня. Якби хтось і колись вважав за потрібне піддати безумовний постулат самостійності ревізії, то, в кожному разі, час на таку ревізію аж ніяк не настав.

Але якщо постулювати самостійності залишається і далі непорушним для української визвольної акції, то чи належить його завжди і скрізь підкреслювати у наших зовнішніх виступах, чи належить ставити його в площину актуальних питань міжнародньої політики? Можна тепер зустрітися з, щоправда, дещо обережно формульованим поглядом, що постулювати самостійності хоч і має далі залишатися остаточною, кінцевою стадією нашої національної програми, проте, в умовах несприятливої для нас коньюнктури на міжнародному форумі, не треба висувати його на чоло наших зовнішніх виступів, а на томісті ставити більш конкретні і реальні вимоги, які могли б знайти зрозуміння й дати бажану реакцію в колах міжнародної політики навіть в час, коли справа поневолених Москвою народів має дуже слабі шанси. Отже, напр., підношення перед певними міжнародними чинниками і вимога відповідної їх інтервенції в таких справах, як геноцид, депортації українського населення з України, русифікація, упослідження українських культурних надбань тощо. Послідовники теорії «нереальних мрій» додають до цього ще й той аргу-

мент, що ставлення постулату самостійності (і то не тільки кимось на самих підневільних українських землях, але й українцями, що перебувають на чужині) лише викликає репресії, чи загострення репресій, проти національно свідомої частини населення.

Аргумент репресій можна лишисти без уваги, бо при такому поставленні справи (страх перед репресіями) всяку визвольну, самостійницьку акцію серед будь-якого народу треба було б виключити. Тут належить тільки висловити сумнів, чи у випадку відсутності якихсь виступів українців проти займанців — чи то на українських землях (напри., гасло Хвильового «геть від Москви»), чи на еміграції — не було б також репресій з боку займанців. Щонайменше відносно московсько-большевицької займанщини справа видається тут абсолютно ясною.

Проте й перша частина поставленого вище питання не видається обоснованою. Понад уже сорок років ми ставимо постулат самостійності на чоло нашої національної програми. Почали ми це робити в час найгіршої для нас коньюнктури і досягли принаймні того, що українська справа є тепер знана в світі і користається навіть симпатіями серед багатьох чужинців найрізномірніших народів. Мусимо продовжувати нашу дію в тому ж напрямку — незалежно від такої чи іншої коньюнктури в якийсь даний час.

Що говорить за таким, а не інакшим, поставленням цього питання? Насамперед — приклад інших націй, які боролися за визволення. Вони всі тільки так підходили до цього питання і, вкінці, вигравали. Чому ми, українці, мали б становити в цьому якийсь виняток? (Інша річ, що деякі групи українців, з тих, що перебувають на підневільних українських землях, можуть проявляти вимагану обставинами гнучкість. Але це інша тема, бо в даному випадкові йдееться про середовища, які мають вести відверту визвольну політику).

Звичайно, треба підносити всі моменти, які можуть бути виставлені нами проти російсько-більшевицького режиму в Україні: геноцид, депортaciї, русифікація, утиスキ в ділянці національної культури і т. ін. Але все це має вживатися як супровідний, виясновальний матеріал до постулату самостійності. Зокрема проти «обережності» у висуванні постулату самостійності промовляють такі моменти:

а) В нинішній несприятливій для нас коньюнктурі навіть мінімальні наші вимоги так само не викличуть бажаної нам реакції, себто не спонукають міротаймі міжнародні чинники інтервеніювати перед СССР на нашу користь. Але, гідносячи лише «конкретно-реальні» справи (без постулату самостійності), ми тим самим поменшуємо міжнародне значення української справи і ризикуємо звести її до площини внутрішніх справ Советського Союзу.

б) Взявши на себе роль речників справжіх прагнень українського народу, мусимо постійно вказувати на основну й остаточну мету нашої визвольної політики, ставити її в максималістичному аспекті, бо на таке не можуть собі дозволити українці, які перебувають на Батьківщині — щонайменше ті з них, які діють легально. Якщо постулат самостійності має колись здійснитися, він не повинен ніколи сходити з порядку дня української політичної акції.

в) Було б помилковим — як це вже дехто з українських громадян робить — вважати, що політика Заходу ніколи не підтримає нашої програми дії в стосунку до советсько-російської імперії і проблеми поневолених нею народів — очевидно, оскільки ця програма буде втримана в разумних і можливих до прийняття з боку Заходу межах. Та для цього, і то саме в момент якнайбільш несприятливої коньюнктури, треба не припиняти відповідно обґрутованих наших виступів із ставленням «максималістичних», себто самостійницьких постулатів.

г) Саме таке максималістичне ставлення питання потрібне й для того, щоб мати удокументовані докази того, що ми не йдемо в хвості за змінливою коньюнктурою і ставимо нашу справу правильно-правильно суб'єктивно, а також, маємо надію, і об'єктивно.

і) Врешті, т. зв. максималістичні позиції потрібні нам і для історичної перспективи — не так для, так би мовити, нашого вилівання перед історією, як для залишення по собі певних традицій. Це тим більше потрібне, що наступні покоління українців напевно не потребуватимуть чекати так довго на можливість актуалізації питання української вільної державності, як це було після упадку плянів Мазепи і мазепинської еміграції. Зрештою, час ще не настав на ствердження того, чи роль нашої еміграції буде в історії України лише ролею мазепинців.

На закінчення цього уступу варто зазначити, що постулат самостійної української державності включає в себе також і постулат демократії. Хоч це і має першорядне значення для всієї нашої зовнішньої дії, проте, на цю тему так багато писалося й говорилося, що вона видається безсумнівною. Зрештою, вона належить не в меншій мірі, як до зовнішньої, до внутрішньої української політики.

2. Чи УРСР (Українська Радянська Соціалістична Республіка) — це українська держава?

Питання зводиться до наступного: Чи ми базуємо нашу визвольну акцію на факті існування в рр. 1917/20 справжньої української держави (УНР) й Актах 22 Січня та на дальшій революційній боротьбі і визвольній акції (включаючи сюди і різні події на самих піднебесливих українських землях), чи, вважаючи, що сорок років, які відділюють нас від доби УНР, це задовгий період, і що «протяг часу існування УНР надто короткий», впроваджуємо сюди також аргумент існування під цю пору «української держави» у формі УРСР? До цьо-

го часу, як мені відомо, ні одна українська політична група не прийняла офіційно до своєї програми тези, що УРСР -- українська держава. Отже, її це й тепер можна вважати за дискусійну тему в ділянці української публіцистики. Проте, її прихильники присвятили стільки енергії для її оборони, що можна вже говорити про існування двох тез: теза «визволення» української самостійної держави (логічно, мало б бути відновлення Української Народної Республіки, але скажімо більш загально — відновлення УССД) і теза «усамостійнення» української держави, себто усамостійнення УРСР.

Треба відразу ствердиги, що прихильники й однієї і другої тези (у відміну до авторів теорії про «нереальні мрії») відкидають УРСР, як устабілізовану форму української держави. Отже, щодо мети, то тут ніби різниць немає. Однак прихильники нової тези (бо довший час і у властиво всіх або майже всіх українських політичних напрямках обов'язувала стара теза «відновлення») вважають, що шлях «усамостійнення» реально існуючої держави легший. Пропагуючи свої погляди, вони покликаються на аргумент політичної доцільності, хоч самі, власне, змушені вдаватися до складних правничих міркувань щодо характеру того утвору, який носить назву УРСР. Але, якщо ми дійсно журимося лише тим, що є корисніше для української визвольної політики, то виходьмо, справді, лише з міркувань політичної доцільності, а тоді на цю тему варто провести вичерпну дискусію.

Приглянемося насамперед головнішим аргументам прихильників тези «усамостійнення» і спробуймо дати на них об'ективно-критичну відповідь.

а) Прихильники тези «усамостійнення УРСР» вважають, що противники цієї тези вбачають в сьогоднішній дійсності на підневільних українських землях лише «голу окупацію». Тим часом в Україні йде, мовляв, життя, створюються певні духові й матеріальні вартості, на-

род відстоює свою національну окремішність і т. д., навіть урядові чи партійні працівники української національності не рідко «маневрують», щоб вирвати якісь здобутки для українського стану посідання. Це так і ніхто цього не заперечує. Якби таких явищ в сучасній українській дійсності в Україні не було, то трудно було б говорити про можливість якихось змін — байдуже, шляхом «відновлення» чи «усамостійнення». Але ж усе це мас місце в Україні не в наслідок добродійств режиму, що існує під назвою УРСР, а якраз навпаки: в боротьбі проти нього. Українське культурне, а подекуди й політичне життя не зникло цілковито і за часів Малоросійського Генерал-Губернаторства, але ж ніякої «української держави» тоді не було. Формально-зовнішні форми УРСР ніби державного характеру можуть у деяких випадках улегчувати дію українських патріотів на Батьківщині, але не вони (ци форми), але національне наставлення різних верств українського населення в підневільних умовах обумовлює оті пріоритети української національної думки, що їх тепер спостерігаємо в Україні.

б) Якщо вважати, що період існування Української Народної Республіки не вистачає для наших аргументів на міжнародному форумі не тільки тому, що він короткий або вже, так би мовити, передавнений, але й тому, що він не здобув собі повного визнання з погляду міжнародного права, то цей останній аргумент в такій же, якщо не в більшій, мірі може бути вживаний і проти теорії УРСР-українська держава. З великим трудом і ціною величезного накладу енергії, при допомозі отих теорій класичного міжнародного і державного права та, насамперед, на підставі історичних фактів і документів, українській зовнішній політиці вдається приводити все більше число чужинців до погляду, що УНР — то була справжня українська держава, що стала жертвою агресії союзської Росії. Але

чи мають більше успіху досить такі ну режиму. Всякі ж твердження про те, натягнуті аргументи про те, що УРСР — що зміна режиму може прийти і в наслідок нападу з-зовні, або порівняння з переворотом Павла Скоропадського — видаються непереконливими і не зменшують заплутання справи, що виникає (про це буде ще мова пізніше). Яка ж з такого її трактування.

політична доцільність була б у тому, якби ми передали до архіву період УНР? Бо коли б ми твердили, що УНР була правно заступлена УРСР, а не підпала чужоземній окупації, то тоді відпадали б або принаймні знецінювались би наші аргументи, які випливають з факту зовнішньої агресії і завоювання нашої держави чужоземною силою.

в) З подібних же причин належить відкинути, як зовсім неслучний, аргумент, згідно з яким «zmіна режиму не ліквідує держави». Отже, в Україні не відбулося зміни режиму в наслідок внутрішнього перевороту. УНР перестала фактично (але, на мій погляд, не формально, про що далі) існувати, повторюю, в наслідок зовнішньої агресії і завоювання. Це незаперечний факт, який нам зовсім легко довести на підставі автентичних документів з тієї доби. Легше, ніж, скажімо, навіть покликання до життя УНР шляхом свободного і юридично-правильного волевиявлення українського народу, бож дехто (навіть з-поміж українців) заперечує управнення до того Центральної Ради або Трудового Конгресу. І коли цей наш погляд (фактична ліквідація справжньої української держави в наслідок зовнішньої агресії і, що більше, випливаюче з цього право на її відновлення) щодалі то більш приймається чужинецькими чинниками (хай, навіть, чинниками переважно політичними, а не фахівцями міжнародного права), доказом чого є ухвала Конгресу США з приводу т.зв. Тижня Поневолених Народів в 1959 р. або виступ представника уряду США Стівенсона на Асамблей Об'єднаних Націй в 1961 р., — то чого ж нам заплутувати цю справу тверженнями про зміну режиму, що відрезу викликає у кожного чужинця уяву про внутрішню змі-

г) Аргумент, згідно з яким тяжче творити державу заново, аніж «усамостійнити» вже існуючу державу, свідчить ще раз про те, що прихильники нової теорії справді, приписують добі УНР і ризвольних змагань ще тільки «архівальне» значення. Доки ми цього остаточно не зробимо, треба говорити про відновлення, а не творення заново української держави. Можна думати, що в декого з авторів твердження про «творення заново» української держави являє собою ремінісценцію з тих часів, коли деякі українські групи, негативно оцінюючи період УНР, взагалі його відкидали, прямуючи, отже, консеквентно не до відновлення, а до створення самостійної української держави. Треба, однаке, вважати, що наставлення до періоду УНР кардинально змінилося протягом останніх десяти-п'ятнадцяти років, з тому цей момент не повинен би входити в гру.

і) Твердження про те, що т.зв. права на самовизначення народів насправді не існує в системі міжнародного права, мало б послужити не так для підкреслення труднощів при «творенні заново» держави, як для підваження теорії відновлення української держави, бож її прихильники доказують, що українська держава з рр. 1917-1920 була створена на підставі свободного волевиявлення українського народу, здійснюючи право на самовизначення. Взагалі, на мою думку, тяжко визначити, якого роду явища є зобов'язуючі, а які ні, за стислим означенням міжнародного права: те, що було зобов'язуючим учора, перестає ним бути сьогодні, а завтра можуть витворитися зовсім нові міжнародно-правні поняття, які сьогодні нікого і ні до чого не зобов'язують. Проте, якщо право на самовизначення народів не входить до

норм міжнародного права, то воно щодалі все більше стає моральним і політичним імперативом у міжнародному житті. Можливо, що певна недостатність аргументу самовизначення яких 15-10 років тому надхнула декого з українців до шукання за чимсь, як ім здавалося, більш солідним, а це вилилося в спробі «підтягнути» УРСР до української держави. Але тепер, після декларації Об'єднаних Націй у справі колоніальних народів з 1960 року, в час поставлення нових держав народів до цього часу абсолютно бездержавних, такі шукання, при допомозі дуже складних працюючих розумований, видаються зайвими. Тим більше, що у випадку України йдеться про вже зліснене, в роках 1917-1919, самовизначення.

д) Якщо дехто вважає, що через прийняття фортули «УРСР — українська держава» ми зрівнемо міжнародно-правне становище України із становищем держав-сателітів, то в цьому випадкові, справді, «бажання є батьком думки». Поперше, сателіти не домагаються «усамостійнення» своїх комуністичних держав, але домагаються відновлення того стану, який був у них перед совєтсько-російською агресією (зауважмо, навіть сателіти вважають, що їхнє сучасне становище є наслідком агресії з-зовні, а не наслідком внутрішнього перевороту). Якби було інакше, то сателіти протестували б проти вже згадуваної резолюції Конгресу США з 1959 р., в якій сказано, що також ці держави-сателіти стали жертвами агресії соєтської Росії і що вони мають право на відновлення (а не на усамостійнення) своїх незалежних держав. Навпаки, сателіти використовують, як можуть, цю резолюцію — до речі, далеко в більшій мірі, ніж українці та інші підсоветські народи, для яких, проте, ця резолюція має більше значення, як для сателітів. (Між іншим, не відповідає дійсності твердження, ніби екзильні поляки не визнають режиму й уряду Гомулки, але погодилися, мовляв, з тим, що Річ Посполита обернулася в Польську

Республіку Людову: польський екзильний президент Залескі звертається в своїх офіційних відозвах до «громадян Річ Посполітої і поляків на вигнанні»). Але найголовніше в цій справі це те, що УРСР в найкращому випадкові є складовою частиною єдиної федераційної держави, якій на ім'я СССР (Союз Соціалістичних Республік). Правда, до кінця 1922 р. УРСР була ніби формально незалежною, але фактично вона була цілковито підпорядкована Москві. І в цьому є міжнародно-правна різниця поміж сателітами і, саме, УРСР, хоч їхнє фактично-політичне становище під цю пору мало чим відрізняється від становища України. І тому єдина для нас можливість наблизитися з погляду міжнародно-правних відносин до сателітів — це відкинути УРСР і взяти, як вихідну точку, УНР.

е) Приналежність УРСР до Об'єднаних Націй вважається за найбільший доказ того, що це ніби українська держава, бо до ОН можуть входити лише держави (правда, наприклад д-р Якемчук називає що державу лише «відносно суверенною»). Про цю справу буде мова детальніше далі. Тепер належить лише зазначити, що при допущенні соєтських України і Білорусі до ОН зроблено з уваги на політичні моменти свідомо виняток, бо, як зазначає Ганс Келzen у праці «Право ОН», через те, що «вони не мали незалежності від других держав», вважалося, що їхній «характер як держави в міжнародному розумінні був сумнівний», або що вони, в загалі, такого характеру не мали. В протоколі конференції в Сан-Франциско зазначено, що «без огляду на ствердження, що деякі сигнаторі не є державами, вжито поняття держава і вписано його в остаточно прийнятий текст статті 3» (цитую за неоголошеною ще працею д-ра Володимира Лисого п. н. «Державний статус УРСР та інших союзних республік СССР»).

е) Може найбільш промовистим, якщо не до розуму, то до серця українців, є той аргумент, що, надаючи УРСР хара-

ктеру української держави, ми тим самим улегнуємо затримання при майбутній «усамостійненій» українській державі західно-українські землі. Коли йдеться про договір у Ялті, то хоч ми і повинні використовувати його, але не так, ніби ми приймаємо добродійство всесильного тоді СССР і Сталіна. Зрештою, при розмовах у Ялті бралися під увагу міркування з рр. 1919-1920 деяких чинників тодішньої Антанти, коли йшлося про зимики українців, а не Москви. Ми маємо, покликуючись на волевиявлення Західної України в 1918-1919 року, вияснювати ту справу так, що після другої світової війни західні українці хотіли об'єднатися й об'єдналися з Україною, а не з УРСР. Не інакше маєта справа представляється і в майбутньому. Трудно собі уявити, щоб справжня українська держава стала дійсністю в наслідок нормальної, опертої на правних підставах, еволюції СССР. Якщо прийняті погляд, що зміни в СССР стануться з перебігом більш чи менш повільної еволюції, то на завершення цієї еволюції прийде, на мій погляд, повне завалення імперіяльної й устроєвої системи того утвору, який називається СССР. Тоді доля України буде рішатися наявним тоді становом реальних сил українського народу й міжнародною кон'юнктурою. Покликатися тоді на якісь правні моменти з часів існування тої зavalеної системи ледве чи буде зручно. Наприклад, сучасна демократична Німеччина не покликавшися на ті чи інші договори або правні відносини з часів III-го Райху, бо все те пішло з димом в Нюрнберзі. Якщо большевизм у момент свого зavalення (і якщо таке зavalення, як ми припускаємо, прийде) уникне Нюрнбергу фізично, то він не уникне його, певно, морально, духовно і правно.

ж) На доказ того, що УРСР — українська держава, приводиться і клясичну теорію, згідно з якою держава має три складники: владу, територію і населення. Я не хотів би висловлювати тут думки, що з цією теорією не можна грatisя, бо й сам, трохи пізніше, хочу вдатися до

цієї ж теорії для підтвердження тези, яка може видаватися досить сумнівною. Було б також перебільшеннем порівняння з царськими часами: адже ж тоді була українська територія, як географічне поняття, на ній жило безправне українське населення, а владу там справляли малоросійські генерал-губернатори. Але, помітноючи жарти, чи український народ є господарем своєї території, що входить у межі УРСР? Чи населення України користується якимись правами — так, як це є в модерніх демократичних державах західного світу? І чи влада в УРСР, її уряд, не є вповні підпорядкована Москві, не виконуючи фактично жодної влади?

Коли твердимо, що УРСР — це українська держава, то ж мусимо виявити зміст цієї держави. Чим є ця держава — не за свою офіційною назвою, не за підставі паперових устійнень а за своїм змістом? Що є з сувереністю цієї держави? Найбільші прихильники нової теорії не заперечують, що УРСР має мовляв, тільки відносну сувереність, при чому, виявляється вона більше на зовні, а внутрішньо ця «відносна сувереність» рівняється майже нулеві. При цьому ніхто не може заперечити, що УРСР і формально не незалежна держава, а лише складова частинка ніби федераційної держави, якій на ім'я СССР.

Не має значення, чи окремі члени федераційної держави затримують делегати суверені права, чи цілковито відстувають їхній цілості (в міжнародному праві думки щодо цього поділені). Також відкиньмо питання про те, чи СССР постав у результаті добровільного чи примусового об'єднання окремих т. зв. союзних республік, хоч уже одна ця обставина могла б зруйнувати всю конструкцію, на підставі якої СССР є «добровільним федераційним об'єднанням суверенних республік», як це твердять большевики (а примусового характеру принадлежності України до СССР хіба ніхто з прихильників тези про УРСР, як українську державу, за- перечувати не буде). Вистачить з'ясу-

вати лише справу, які ж права має ота ніби українська держава, УРСР, як складник советської федерації.

Ці речі відомі і про них багато говорити не треба. Лише від 1944 р. військо і зовнішні зв'язки входять ніби в компетенцію союзних республік, але то залишається вповні на папері, зокрема українська делегація в ОН є тільки жалюгідною прибудівкою при делегації СССР. Фінанси, транспорт, тяжка промисловість, зовнішня торгівля... Зайвим хіба перечислювати все те, що знаходиться в межах бепосередньої компетенції СССР, а не УРСР. Зайвим тому, що є один момент, який вказує на те, що в компетенції союзних республік, а в тому числі й УРСР, в'агалі нічого немає. Це т. зв. демократичний централізм. Коли зважити, що комуністичні партії союзних республік є звичайними філіями цілковито централізованої КПСС, яка, а властиво її ЦК, справляє всю владу в цілому СССР, то тоді стає ясним, що являє собою на ділі «федеративне об'єднання суверенних республік». Федеративний принцип існує тут тільки на папері, в дійсності, фактично — це своєрідний утвір, більш регористичний, ніж яка-будь унітарна і централізована держава. Кантони Швейцарії, землі Західної Німеччини або штати США (які, вірто це зауважити, теж носять здебільшого назву «держав», як, наприклад, Баварія) мають — у межах своїх компетенцій — більше свобод і більше, хоч і обмежених, суверенних прав, ніж союзні республіки СССР.

Яка ж доля може чекати в майбутньому ці союзні республіки? Чи вони мають шанси «усамостійнитися» — без повного завалення цієї системи, в наслідок чого стане, на нашу думку, непридатною вся правнича конструкція, яку збудували прихильники теорії УРСР — українська держава. Складові частини клясових федерацій не йдуть у напрямку усамостійнення, а скоріше навпаки: компетенції центру з часом радше поширяються. Отже, годі передбачати «усамостійнення» швейцар-

ських кантонів, американських стейтів або такої держави, як напр. Баварія. Але, твердить дехто, СССР — це федерація нового типу, а його конституція містить параграф про можливість виходу окремих республік з Союзу. Та це тільки на око і, знову ж таки, на палері.

Відносна советська література твердить про те, що СССР — це не тільки федерація, але водночас і **єдина** держава і що він (Союз) являє собою лише переходову форму до тої якоїсь майбутньої ідеальної конструкції, в якій не тільки держава відімре (а, значить, на самперед **окремі** держави), але й поодинокі нації зіллються в одне ціле. Та головне полягає на тому, що центральні органи СССР мають право самі змінити конституцію (включно із скасуванням параграфу про виході союзних республік), а також мають право, по своїй уподобі, і творити, і ліквідувати окремі союзні республіки. Приклад: ліквідація Карело-Фінської Республіки в 1956 р.

Якби щось подібного трапилося з УРСР, то що тоді матимемо говорити? В якому стані опинилася би тоді теорія про УРСР, як про українську державу? Бо ж якщо УРСР «відносно суверенна держава» (українська), то даймо їй тоді, логічно, право не тільки подати прохання про вступ до ООН, але й прийняти «з ентузіазмом» ухвалу Верховного Собревета СССР про скасування союзної української республіки і про її вхід до РСФСР!

Я вважаю, що доля Карело-Фінської Республіки не спіткає УРСР. Але не тому, що такі можливості є виключені з уваги на правний статус УРСР, і не тому, що цього не прагне Москва. А тому, що розвиток подій іде скоріше в напрямку розпаду СССР на національні держави, в чому не останню ролю відіграє і свідомість українців, що УРСР це жодна українська держава. Є підстави думати, що московському центрові вже не вдастся стримати цих процесів. Але обережність не запекодить, бо наміри Москви цілком недвозначні і ми маємо

Приклади минулого, які показують певний неспокій у маси рядових українських емігрантів? Бо ж, якщо УРСР — українська держава, то чи не треба за цим стояти?

Ще гірше, на мій погляд, справа з чужинцями, а ще, в даному випадкові, головне, коли говоримо на тему української міжнародної дії. Бо що ми маємо на меті? Едина річ, на яку варто було б витрачати в цій справі енергію, це довести чужинецькому світові, що УРСР це вільна і незалежна українська держава і що її цей світ повинен визнавати. Але ж цього ми не хочемо (бо це большевики — байдуже, українські чи російські — говорять про суверенну і незалежну радянську Україну, але ж ми їм хіба помогати в цьому не будемо) і не можемо навіть (бо чужинці чудово знають, що це не так) Отже, ми зможемо, в найкращому випадкові, довести, що УРСР — це держава, яка входить у загально-советську федерацію. Але, довівши це, ми тоді всі солідарно (тут уже прихильники теорії «усамостійнення» ідуть разом з прихильниками «відновлення») почнемо доводити, що Україна перебуває в стані колоніяльної залежності від Москви, себто являє собою колонію советсько-російської імперії. Мені кажуть, що колонія може бути одночасно і державою. Нехай і так! Але ж тоді треба все таки спрямувати свої зусилля в першу чергу на те, щоб довести правдивість твердження про колоніяльну залежність, бо, якщо ми доведемо, що московська колонія УРСР є одночасно українською державою, то в чужинця може скластися враження, що ми вже не дуже то й незадоволені з нашого становища.

Теорія «усамостійнення» української держави, що ніби існує у формі УРСР, не додаючи нічого вирішального до наших аргументів на користь української визвольної справи, вносить натомість прикре заміщення — заміщення серед українців і заміщення серед чужинців, які цікавляться українським питанням. Помінаючи сентименти учасників визвольних змагань, які із зрозумілим застереженням ставляться до теорії УРСР — українська держава чи не вноситься цим

Ще гірше, на мій погляд, справа з чужинцями, а ще, в даному випадкові, головне, коли говоримо на тему української міжнародної дії. Бо що ми маємо на меті? Едина річ, на яку варто було б витрачати в цій справі енергію, це довести чужинецькому світові, що УРСР це вільна і незалежна українська держава і що її цей світ повинен визнавати. Але ж цього ми не хочемо (бо це большевики — байдуже, українські чи російські — говорять про суверенну і незалежну радянську Україну, але ж ми їм хіба помогати в цьому не будемо) і не можемо навіть (бо чужинці чудово знають, що це не так) Отже, ми зможемо, в найкращому випадкові, довести, що УРСР — це держава, яка входить у загально-советську федерацію. Але, довівши це, ми тоді всі солідарно (тут уже прихильники теорії «усамостійнення» ідуть разом з прихильниками «відновлення») почнемо доводити, що Україна перебуває в стані колоніяльної залежності від Москви, себто являє собою колонію советсько-російської імперії. Мені кажуть, що колонія може бути одночасно і державою. Нехай і так! Але ж тоді треба все таки спрямувати свої зусилля в першу чергу на те, щоб довести правдивість твердження про колоніяльну залежність, бо, якщо ми доведемо, що московська колонія УРСР є одночасно українською державою, то в чужинця може скластися враження, що ми вже не дуже то й незадоволені з нашого становища.

Взагалі, довівши, що УРСР — це держава, але в безумовному федераційному зв'язку в рамках СССР, ми викликаємо певні сумніви в чужинців, які звикли до того, що федераційні держави це зовсім не погана річ. Чого ж тоді Україні не взяти прикладу з американських стейтів, які зовсім не хотять виступати з американської федерації? Мабуть, тому, таке ставлення справи вводить

Україну в площину внутрішніх питань Советського Союзу. Чого ви хочете? — питается чужинець. Зміни режиму? Ну, то це Ваша внутрішня справа, помогай вам Боже! Інакше виглядає справа, коли ми стверджуємо, що УРСР — це фікція (або, якщо це комусь не подобається, то правна фікція, бо ж за змістом ніякої української держави немає), натомість наші вимоги спираємо на УНР, як на колись реально існувавши самостійній українській державі, яку збройно підбила советська Росія. В той спосіб ми впроваджуємо Україну в площину міжнародних справ.

Накінець цього уступу — ще два питання. Коли ми говоримо про УРСР, як українську державу, то ми хіба знаємо хиткість наших аргументів. Але підкреслювати цю хиткість — це мало не національна зрада. Пошто, мовляв, на це звертати увагу чужинцям: ану ж вони нічого не помітять і приймуть наші аргументи? Але ця своєрідна «малоросійська хитрість», на мій погляд, тут не поможет: бо ж чужинці, як я про це вже говорив, чудово орієнтуються в тому, що таке, насправді, являє собою УРСР.

Я думаю, що прихильники нової теорії діяли в зовсім добрих інтенціях: вони хотіли 'впровадити' нові елементи для підпертя нашої визвольної політики, нашої дії на міжнародному форумі. Але виглядає, що тут мало уваги приділено отій політичній доцільноті, на яку, проте, саме вони покликаються. Так само не узгляднено тут засади ефективності, що справді найбільше має значення в міжнародно-правних відносинах. **Бо що ми не робили б і які б майстерні аргументи не приводили на користь нашої справи**, — нічого реального ми не здобудемо, доки наша національна справа не стане актуальною, доки чужинний світ не вважатиме її корисною для своїх власних інтересів і доки вона не набире справжньої, а не уявленої ефективності, як то є у випадку «української держави» у формі УРСР. А коли ми цього дочекаємося,

тоді наші традиційні аргументи «відновлення» української держави будуть і політично доцільними, і достатньо ефективними.

3. Чи й як можна використовувати УРСР і, головно, її принадлежність до ОН для української визвольної справи?

Ствердження, що УРСР являє собою правну фікцію, зовсім не означає, що ми не можемо використовувати факт існування цієї фікції в українських національно-визвольних інтересах. В цьому є різниця поміж двома поглядами на цю справу: використовувати — так, але не брати її за вихідну точку наших прямувань до «усамостійнення». Робити це можна і на самих українських землях, і на еміграції. Що українські патріоти на Батьківщині можуть використовувати для своєї діяльності формально ніби державні форми УРСР — про це вже була мова. Як і в якій мірі мають вони до цього можливість — це не належить до теми цієї доповіді. Щодо української еміграції, то варто приглянутися цій справі докладніше.

а) Советська Москва, підбивши остаточно Україну в кінці 1920 року, не посміла, не мала на це досить сили, щоб ліквідувати цілковито українську державу навіть і з формального боку. Тому вона, на місце справжньої української держави, що була перед тим, створила її підміну, «ерзац» держави у формі правної фікції з назвою УРСР. І оцей, власне, крок Москви свідчить про те, що і в тому часі і пізніше, і так само тепер, воля українського народу до власної держави, хотіння мати свою незалежну державу, існувало й існує, воно настільки міцне, що з ним мусять рахуватися провідники советсько-російської імперії. Це, між іншим, підтверджує Сталін, пояснюючи Рузвелтові і Черчілові, чому він домагається прийняття України до Об'єднаних Націй і чому поробив конституційні зміни з 1-го лютого 1944 р., на підставі яких союзні республіки одержували ширші компетенції у ді-УРСР. А коли ми цього дочекаємося, ляпках закордонної політики і війська.

Одже на УРСР не як на українську ви здобути для себе симпатії новопоста-
державу, а як на щось, що свідчить про
прагнення українського народу мати
свою власну незалежну державу, можемо і навіть повинні ми покликати-
ся. Може комусь видатися, що це мало-
важні нюанси, але, власне, нюанси мають
часом велике значення в міжнародній
політиці. Ці нюанси можуть дозволити
нам іти ще далі, а саме: домагатися від
тих чи тих чужинців, які з мотивів хви-
левої політичної доцільності ввійшли у
фактичний зв'язок з УРСР, яку вони
самі вважають за правну фікцію, щоб
они устійнили своє зasadniche відно-
шення до проблеми незалежного існу-
вання України. Покликаючись на ті чи
інші зв'язки чужинців з фіктивною Ук-
раїною, ми можемо домагатися від них
зайняття прихильного відношення до
справжньої майбутньої української
держави, яка прийде через «відновлен-
ня» або ж як цього хотіть конче хоче,
через «усамостійнення». Таке поступо-
вання може особливо мати місце у ви-
падку приналежності УРСР до ОН.

б) УРСР в Об'єднаних Націях опинилася не тому, що вона була в момент туди свого вступу державою (а, тим більше, незалежною державою): навпаки, щоб уможливити цей вступ, Сталін мусів трохи «покомбінувати» з консти-
туцією ССР, а західні держави мусіли, в угоду своєму могутньому і, як тоді ще здавалося, вірному союзникам, по-
блажливо пройти повз той факт, що «де-
які сигнаторі не є державами». Чому Москва домагалася впровадження України до ОН — це тепер загально відо-
мо: щоб дати якийсь «подарунок» наці-
ональним почуттям українців (це для нас дуже важне, бо свідчить про бажан-
ня українців мати справжню державу); щоб мати більше голосів у цій міжна-
родній інституції, щоб, нарешті, мати можливість твердити у своїй пропаганді, що в Співдружності Союзі в справі на-
ціонального питання все гаразд (ця ос-
тання причина набирає все більшого
значення з огляду на намагання Моск-

Але, незалежно від причин й спеці-
альних обставин, коли цей вступ УРСР
до ОН стався, він не міг не звернути на
Україну уваги всіх держав-членів ОН.
Це відкриває колосальні можливості
для пропагування справи України за
посередництвом терenu Об'єднаних
Націй. Проте, не в спосіб переконуван-
ня чужинців, що УРСР це українська
держава, а даючи докази, що справжня
Україна, яка мусіла б бути в ОН, там
в дійсності не репрезентована. Ми мусі-
ли б так інтерпретувати подію допущен-
ня УРСР до ОН, що цим актом між-
народний світ визнав українську держа-
ву в принципі, прийняв до ОН Украї-
ну, а не визнав чи допустив до ОН саме
той утвір, що носить назустрі УРСР.
В консеквенції, ми, не вимагаючи з
мотивів певної політичної доцільності
виключення України, себто в даному
випадку УРСР, з ОН, мусимо твердити,
що Україна є фальшико в ОН репрезен-
тована, що делегація УРСР не є справ-
жнім речником українського народу
і його держави. Якби, в силу якихось
обставин, УРСР була таки виключена
з ОН, то ми не мали б чого домагатися
її (УРСР) повороту, натомість домага-
тися, щоб це виключення УРСР не було
трактоване, як виключення української
держави, і щоб для України в ОН було
зарезервоване місце аж до того часу,
доки вже визнана в принципі українсь-
ка держава відновить свою суверенні-
сть, матиме свій справжній уряд і мог-
тиме вислати до ОН свою справжню
делегацію.

Мені кажуть, що такого поставлення
справи ніхто, мовляв, не визнає. З пог-
ляду міжнародного права допущена,
мовляв, до ОН не українська держава,
як така, а українська держава у формі
УРСР, отже, власне, ця УРСР. І далі
кажуть, що міжнародне право не знає
визнання держави в принципі, себто не
знає визнання права на самостійність.

Добре. А що буде, якщо УРСР рап-
том перестане існувати (як про це зга-

дувалося вище, в наслідок того, що сталося з Карело-Фінською Республікою, або в наслідок приходу в Москві якоїсь іншої, за советсько-комуністичну, влади, або, врешті, навіть в наслідок постання, тим чи іншим способом, справжньої суверенної української держави)? Виходить, що тоді пропала б участь України в ОН, оскільки до неї належить, саме, УРСР? Отже для нас таки вигідніше доводити, що в ОН є тепер українська держава, а не УРСР.

А щодо того, що визнає, а чого не визнає міжнародне право, то це дуже невловима річ. Головне — це, щоб ми самі, для себе, не вирікалися певних постулатів і визнавали їх, не зважаючи на те, чи їх наразі визнає міжнародний світ. Інакше ми вже сорок літ тому мусіли б виріктися постулату самостійної і соборної української держави. Наші постуляти будуть визнані тоді, коли інші, цілком політичної натури, факти зроблять їх сприйнятними для міжнародного світу. Я не думаю, щоб я, хоч і не маючи безпосередніх правничих студій, помилувався, твердячи, що **не норми міжнародного права створюють той чи інший фактичний стан, а навпаки: фактичний стан покликує до життя відповідні собі норми міжнародного права**. Іншими словами: не факти з міжнародного життя достосовуються до міжнародного права, а це останнє розглявається і змінюється стосунково до розвитку і змін у міждержавних і міжнаціональних відносинах. Якби це не було так, то міжнародне право стояло б і досі на тому рівні, на якому воно було, скажімо, за часів Віденського конгресу. (Приклад до цього твердження: те саме прийняття України до ОН, коли міжнародне право «мусіло» знайти якусь «хвіртку» через вимоги певного політичного стану; розбір Польщі у 18-му столітті і т. і.).

в) Коли йдеться про справу дипломатичних представництв УРСР закордонем, а особливо про представництва чужих держав в Україні, то ясно, що ми могли б з цього мати деяку користь —

хоч би вже тому, що це означало б сяке-таке проламання т.зв. залишеної заслони. Однак, нам, самостійницькій українській еміграції, не випадає виступати з такими домаганнями, бо воїни могли б бути зінтерпретовані в той спосіб, ніби ми обстоюємо Україну в формі УРСР. Мені здається, що своєрідну лекцію відносно цього дав українськам нинішній канадський прем'єр Пірсон, заявивши в інтерв'ю з ред. Ждановичем, що домагатися згоди на встановлення канадської зембасади в Києві могло б бути витлумачене, як визнання Канадою того режиму в Україні, проти якого виступають національно настроєні українці

4. Незмінні напрямні української визвольної політики

Резюмуючи сказане перед цим, українська еміграція немає чого намагатися довести, що УРСР — це українська держава. Це роблять большевики — очевидно большевики українські за допомогою всього апарату імперії, якій на ім'я СССР. Щождо нас, то чим більше ми будемо твердити, що УРСР — це колонія, фікція, ерзац і т. п., тим більше сьогоднішня влада в Києві буде намагатися довести протилежне — і то, може, не тільки в голій пропаганді, але й ідучи під примусом обставин на якісні концесії, які могли б послужити реальними доказами її тверджень. Отже така наша постава може, на практиці, принести більше користі, ніж теоретичні міркування про державний характер УРСР.

Таким чином, на мою думку, наші так би мовити, класичні тези визвольної політики мають залишитися незмінними. Коротко пригадаймо їх:

а) Українська держава, що у формі УНР постала на підставі волевиявлення українського народу, стала жертвою зовнішньої агресії збоку советської Росії. Тим самим Україна знаходитьсь тепер під чужинецькою окупацією.

б) Окупаційний режим, щоб легше виконувати свою владу і не на сміливши

цілковито потоптати волю українського народу мати свою власну державу, підмінив справжню українську державу правою фікცею, ерзаком, що носить назву УРСР, але за своїм змістом не має познак держави, а тим більше незалежної держави. Уряд УРСР — це тільки знаряддя в руках центральної московської влади і не має жодної реальності влади.

в) Наше жадання — це поворот до того правного стану, що існував за часів справжньої української держави, збройно підбитої совєтською Росією. Отже, — не «усамостійнення» УРСР, а «відновлення» УНР. При цьому одне зрозуміле застереження: як прихильники «усамостійнення» не вважають, очевидно, що в тій «усамостійненій» державі все — назга, устрій і т. і. — має залишитися без змін, так само прихильники «відновлення» УНР визнають за першою конституцією відновленої держави право й обов'язок надати нові, відповідні вимогам сучасності устроєви форми, а також і змінити назгу, якщо то буде доцільним. Бож життя не спало протягом сорока років.

Коли йдеється про поставлені вище три тези, то їх можуть прийняти хіба всі прихильники теорії «відновлення». Проте я хочу поставити ще дві тези, які для багатьох будуть, ясна річ, в більшій чи меншій мірі і з різних причин — дискусійними, а саме:

г) Чи можна твердити, що ота справжнія, з волі українського народу посталої українська держава існувати не перестала — в розумінні українського державного права? Під умовою, розуміється, що ми те право вважаємо і тепер для себе за зобов'язуюче. Це була б Українська Народна Республіка.

Можливо, що під поглядом міжнародного права таке твердження занадто ризиковане. Але, щонайменше, таке поставлення справи вносить цілковиту ясність щодо наших національно-політичних цілей. В кожному разі, окупація території не означає зникнення держави в розумінні права. Доказом цього є екзильні

уряди держав, територія яких частинно або цілковито була окупована під час двох останніх світових війн: їх вважалося легальними репрезентантами цих держав. Протяг часу? На це немає ніяких усталених правил щодо т. зв. «передавнення», як це має місце у випадку кримінальних злочинів. Тут треба виходити з політичної ситуації, а значить можна радше твердити, що доки на європейському сході немає ще повної стабільності відносин, доти і ця річ непередавнена. З 1939 р. минуло 24 роки, але поляки не вважають, що Річ Посполита Польська перестала існувати в обличчі права. Від остаточного окуповання території УНР минуло 43 роки.

Якщо йдеється про населення України то за що воно висловилося б у справді вільному голосуванні: за УРСР чи за УНР? Треба вважати, що за УНР, бо інакше ми мусіли б закинути всяку надію не тільки на «відновлення», але і на «усамостійнення». При чому, треба тут, розуміється, брати УНР в ширшому розумінні, як вільну і справді незалежну державу (таке застереження мало б хіба задоволити противників УНР, як майбутньої форми української держави). І, врешті, коли йдеється про українську владу, то така справжня влада мусіла свого часу піти в екзиль (знову ж таки, незалежно від того, що потім з тією владою сталося).

Мені здається, що на таку тезу мусіли б пристати всі прихильники «відновлення», а не «усамостійнення» української держави, бо це цілком логічне підперття гасла відновлення — хай і відновлення не УНР (Української Народної Республіки), а УССД (Української Самостійної Соборної Держави). І якщо сьогодні таке поставлення справи відається комусь нереальним, то воно стане реальним тоді, коли взагалі вся наша національно-державна справа стане реальною (а такою вона тепер, на жаль, не є).

Можна було б навести багато історичних прикладів на підперття такого погляду. Називмо перший-ліпший, що при-

ходить на думку: Гайле Селасі ніколи відомо, чи, ставши ним, він виконєє не визнавав того хвилевого «реалітету», що це вже не він, а італійський король є цісарем Абесінії. Проте, якби не друга світова війна і не участь у ній Італії по боці Гітлера, то може він і досі був би нашим колегою по екзильний політиці. (Це ще один приклад того, що не факти достосовуються до міжнароднього права, а навпаки).

І) Логічним завершенням попередніх міркувань було б включення в систему нашої візвольної політики чинника, який являє собою яскраве підтвердження основних напрямних ціей політики — так, розуміється, як вона представлена в цій скромній праці. Це український екзильний уряд — і то, очевидно, що логічно випливає з попередніх міркувань, екзильний уряд УНР (Української Народної Республіки). Але я про це тільки зазначую, щоб мої міркування не залишилися без отого логічного завершення. Довше над цим розводитися не буду. Поперше тому, що на цю тему багато говорилося й писалося (в тому числі й автором цих думок). Подруге, я не хотів би зустрітися з закидом, ніби я використовую чужий хоч і гостинний форум для ширення своїх власних національно-політичних переконань.

Проте, при цій нагоді я хочу звернути увагу на два моменти. Дехто вважає, що український екзильний уряд ніколи не матиме шансів віддати послуги українській національній справі. Я поминаю мое переконання, що такий уряд, як протиставлення узурпаторському урядові УРСР, ці послуги вже віддавав і відає. Але зовсім недавно сталася така річ: під час дебатів в американському сенаті з приводу ратифікації договору про припинення випробувань нуклеарної зброї сенатор Голдуотер заявив, що він зірвав би дипломатичні стосунки з СССР, якби був президентом США. Як відомо, Голдуотер збирається кандидувати на президента в наступному році. Невідомо, чи він стане президентом (деяка преса вважає, що саме ця необережна заява стане йому на перешкоді), і не-

свою погрозу. Але — якби так, чи не відкривались би тоді перспективи для українського екзильного уряду (і то, власне, для такого, який міг би покликатися на «переесмітво» влади з України)? І чи українці не почали б тоді «на гвалт» шукати за таким урядом.

Далі, щоб не було якихось неправильних інтерпретацій, я все ж таки хочу виснити, як задивляється Українська Національна Рада на ролях екзильного уряду УНР. В т. зв. «Напрямних української зовнішньої політики», сквалених двічі Президією УНРади (в квітні 1954 і в травні 1957) є такий уступ:

»... т. зв. уряд УРСР не репрезентує ніякою мірою волю українського народу. І тому ми дбамося привернення народоправного стану з часів Української Народної Республіки. Тоді український народ зможе на демократичні основі, за посередництвом своєї вільно обраної Конституанті, суверенно і вільно підрядкувати свою долею, а зокрема такими справами, як назва своєї держави, її форма, її внутрішній режим і її стосунок до чужих державних формacій.

...завданням української зовнішньої політики є здобуття визнання уряду УНР, як легального представництва українського народу, ще перед поваленням большевизму в Україні... уряд УНР, відповідно поповнений особами, що нині перебувають під советською окупацією, або і зовсім переорганізований, мав би можливо в короткому часі скликати Конституанту, яка єдино підрядкувала б дальшою долею України в усіх внутрішніх і зовнішніх політичних питаннях.

Якби в момент звільнення України від окупації... на українській території створився б репрезентативний та відповідний прагненням українського народу національно-державний центр, — тоді екзильний уряд УНР мусів би негайно вийти з ним у зв'язок і, якщо того вимагатимуть обставини та національно-державна реальність, передати йому свої уповноваження, що походять від

вільно обраних українських парлямен-
тів з років 1917/19.«

Резолюція 5-ої сесії Української Наці-
ональної Ради з 23. листопада 1961 р.
підтверджує сказане, а саме:

»5-та Сесія УНРади заявляє, що в ра-
зі, коли б в Україні, по її визволенні,
чи в ході визвольної боротьби проти во-
рожої окупації, постав український на-
ціональний уряд, який буде діяти в ін-
тересах українського народу і буде бо-
ронити суверенітет української собор-
ної держави, — Державний Центр Української Народної Республіки на чу-
жині не буде такому урядові протиста-
витися, а навпаки, визнає його за тим-
часовий уряд до скликання Установчих
Зборів.«.

5. Проблема самовизначення

Як уже було згадано вище, особливо в останніх роках, коли ми є свідками постання все нових держав, спеціально на африканському континенті, т. зв. право на самовизначення стає моральним і політичним імперативом у міжнародному житті. Тим часом, українці, властиво, відкидають засаду майбутнього самовизначення для українського народу, зокрема на підставі плебісциту, вважаючи — і то цілком слушно — що те своє право на самовизначення український народ уже здійснив у роках 1917/18/19. Отже ми домагаємося не самовизначення, а автоматичного відновлення української держави (до речі, цей вислів «автоматичне», якого ю автор цих рядків залобки вживав, викликав уже кілки з боку большевиків).

Однаке, треба признати, що народи, які знаходяться в такому або подібному становищі, як і українці, домагаються для себе, саме, права на само-
визначення. Так є у випадку т. зв. сателітів, а навіть німців із східної зони. Жадання права самовизначення — в розумінні свободного волевиявлення шляхом т. зв. вільних виборів — сталося вже ніби загально прийнятим гаслом для народів, що перебувають під колоніальною залежністю Москви.

Чи не мусіли б і ми змодифікувати дещо наші позиції в цьому питанні, прийнявши за допущене не поновне самовизначення і, навіть, не поновне волевиявлення, а підтвердження волевиявлення. При чому, це підтвердження волевиявлення мало б статися не шляхом плебісциту, а шляхом, власне, отієї української конституантти, яку, між іншим, ніхто з українців хіба не відкідає. Бож, властиво, серед усіх народів з модерним демократичним устроєм відбувається ніщо інше, як постійне волевиявлення шляхом періодичних виборів до парламентарних тіл.

Ворожі до України сили, зокрема єдинонедільська російська еміграція, твердять, що українці при свободному волевиявленні заявились би проти самостійності. Ми не повинні поступати так, щоб могло скластися враження, ніби ми, справді, боймось отого майбутнього підтвердження волевиявлення. Це є, розуміється, делікатна справа. Але якщо ми мусимо висловлювати і висловлюємо нашу певність, того, що майбутня українська конституантта висловиться за самостійність, то чи можемо ми одночасно заявити, що тя конституантта не матиме права висловитися проти самостійності й декларувати якийсь з'язок з тією чи іншою чужою державою? З такими твердженнями треба поводитися з належною обережністю, щоб не підважити неперед нашої справи. Інша річ, що ми маємо право ю обов'язок поробити всякі потрібні тут застережння: щодо напливового елементу в Україні, щодо повороту насильно вивезених з України тощо. При практичному своєму застосуванні ця справа буде досить таки складною.

Я не боюся признатися, що вже раз — правда, не в якісній офіційній декларації, а в тягу однієї політичної дискусії — я не завагався прийняти за можливу формулу підтвердження волевиявлення. Було це під час переговорів представників Центрів неросійських народів ССР з росіянами в 1953 році. У своєрідному діялозі, що виникнув на

одній із зустрічей поміж мною і речником росіян Керенським, цей останній закинув представникам неросійських народів, що вони висловлються проти плебісциту, а значить і проти волевиявлення, боючись, що воно (волевиявлення) обернеться проти них, себто проти вимоги самостійності. На це я відповів, що ми не проти волевиявлення, як його підтвердження, але не у формі плебісциту, бо це перекреслювало б наше волевиявлення після революції 1917 року, а у формі вільних виборів до української (її інших народів) конституанті, яка єдино матиме право рішати про дальню долю України. На це Керенський: «Де ж будуть відбуватися ті вибори, коли немає ще навіть означеної території України?» Моя відповідь з місця (і тут є приклад використання існування УРСР і її приналежності до ОН): «Хоч би на території УРСР, яка сьогодні є членом ОН. Це нас до деякої міри задовольнило б, хоч територія УРСР не покривається з українською етнографічною територією». Це була лише дискусія, але Керенський розгубився і не дав на це жодної відповіді.

Треба відзначити, на кінець цього розділу, що формула «підтвердження волевиявлення» шляхом вільних виборів до української конституанті ніяк не суперечить тезі «відновлення української держави». Бо ясно, що після такого, навіть «автоматичного», відновлення, мали б в найскоршому часі відбутися вільні вибори до конституанті. Цього нам ніхто не подарує та й ми самі не потребували б від цього і не сміли б відмовлятися.

6. Конкретні завдання нашої міжнародної дії або чого ми можемо від чужинців сподіватися

Наперед треба хоч побіжно уявити собі, якими шляхами може прийти до бажаних нам змін у Советському Союзі. Призначимося, що багато українців з абсолютно всіх середовищ вважали за неминучу третю світову війну. Але з розвитком атомової зброї війна стає не

тільки сумнівною, але й категорично небажаною, як для всього світу, так і для нас, поневолених Москвою народів. Зрештою, якби прийшло таки до атомової війни, то вона відбудеться, очевидно, без нашої участі, бо на що ми зможемо спромогтися за час близкавичного атомового зудару двох чи трьох світових потуг?

Якщо прийшло б до війни без ужиття атомової зброї (що теоретично не виключено), то на цей випадок хіба всі українці мають готові пляни діяння: визнання наперед української національної репрезентації (якщо не в формі уряду, то принаймні у формі якогось національного репрезентаційного тіла); участь українського національного війська по боці Заходу; ступневе звільнення української території, може якась революційна акція на українських землях і т. д. Але така війна також ледве чи матиме місце: її також не хоче і боїться весь світ, бо вона містить у собі ризико вжиття, в той чи інший момент, атомової зброї. Якщо йдеється про якісь локальні конфлікти, то вони не є виключені, але зрештою, це не належить до теми цієї доповіді, бо в ній звернено увагу на проблеми нашої міжнародної дії в час мирі.

Мені здається, що українська еміграція, без різниці політичних переконань, сьогодні однозгідно приходить до того погляду, що зміни ці Сході можуть здійснитися в першу чергу, якщо не виключно, шляхом внутрішніх подій у самому Советському Союзі. Чи це має бути раптовий революційний вибух, чи більш чи менш довгі еволюційні процеси (які вже мають місце), що завершаться революційними діями — це вже інша тема, про яку, звичайно, варто думати, хоч вона і містить в собі велику кількість невідомих. Для нас важне те, що, орієнтуючись на внутрішні події в Советському Союзі, ми цим фактом маємо обумовлювати нашу дію на міжнародному форумі.

Не виключаючи цілковито війну, як одну з майбутніх можливостей, ми, про-

те, **хусимо виключити її в усіх формах, як спосіб здійснення визволення України й інших поневолених народів, а значить, як елемент, що мав би входити в нашу міжнародну дію.** Поперше тому, що ми робили б нашу справу дуже непопулярно, виступаючи як свого роду «підпалювачі війни», подруге тому, що всякі розрахунки на війну цілком нереальні: **ніхто не буде провадити війни з метою визволення поневолених Москвою народів.**

Так само ми не можемо розраховувати на підтримку з боку Західного якихось революційних рухів на просторах, контролюваних Москвою. Як показав досвід Угорщини, Захід не тільки сам не має наміру підготувати революційні вибухи серед поневолених народів, але навіть не є скильний допомагати революційним рухам, які виникають самі собою, спонтанно. Просто тому, що на думку західних держав підтримка революційних рухів може спровокувати вибух загальної війни.

Що ж ми можемо робити конкретного в рамках української міжнародної дії? Популяризувати українську справу серед чужинців, давати їм всебічну інформацію про українську проблематику і, таким чином, намагатися приєднувати симпатії чужинців для справи визволення України і відновлення її держави. Але на разі, ми на нічого більшого, як тільки на т. зв. моральну підтримку від цих чужинців надіятися не можемо. Все таки це не є річ маловажна і на неї варто затрачувати енергію.

Перш за все, якби завдяки нашій наполегливій акції ця «моральна підтримка» із спорадичної ставала більш загальною, із пасивної — більш активною, якби вона набрала таких форм, яких її хотів надати Діффенбейкер або деякі ініціатори резолюції Конгресу США про Тиждень Поневолених Народів з додатковим проектом утворення постійної підкомісії для справ полонених народів, тоді справа виглядала б інакше. Якби західний світ поставив справи полонених Москвою народів на порядок ден-

ний актуальних міжнародних справ, якби поставив їх у ту саму площину, бодай, що її займають визвольні рухи африканських і азійських народів, якби, одним словом, започаткував справжню політику визволення, то це не могло б не мати свого впливу на внутрішні події в межах т. зв. комуністичного бльоку, приспішуючи розклад советсько-російської імперії й уладок комуністичного режиму. Така поставка Західу створила б, як і у випадку новопосталих держав, відповідну атмосферу (яку я, може, не зовсім влучно, називаю «атмосфера визволення»), яка б сприяла визвольним процесам у Советському Союзі. Я вважаю, що, не зважаючи на нинішнє відречення поміж Сходом і Західом, ще не виключене, що Захід таки ще вступить за деякий час на шлях політики визволення. Прихильників такої політики не бракує в усіх державах західного світу, але їхній голос ще не є вирішальний. В кожному, разі немає підстав вважати, що в цьому напрямкові не варто витрачати зусиль.

Акція приєднування симпатій для української справи має своє значення та-кож на дальшу мету. Ми повинні заздалегідь дбати про те, щоб у момент актуалізації справи визволення України, наприклад, момент вибуху якихось подій у Советському Союзі, коли, скажімо, в Києві вже буде зав'язок влади самостійної держави, — щоб у той час західній світ таки підтримав нас, а не якісь новоявлені російські імперські сили. Отже, хоч я і не є прихильником порівнянь України з Катангою, але, для ясності, скажімо, що Україну не повинна в майбутньому спіткati доля Катанги. Дані на те, щоб у вирішальний час ми глигали «бій» за Україну на міжнародному форумі й одержали тоді, може, вже і не лише моральну підтримку, безумовно є. Але це залежить у великий мірі і від нас самих: від нашої підготовчої праці на цьому відтинку тепер і від зручності нашої дипломатії в майбутньому.

Коли йдеться про перспективи нашої

міжнародної дії, то перед нами, здається, ще довга і вперта праця, саме в ділянці інформування чужинців, освідомлювання їх щодо суті української проблеми на тлі цілого комплексу східно-європейських питань і, взагалі, питань Сходу, отже праця головним чином — не лякаймося цього вислову — пропагандивна. Нинішня, мало сприятлива для нас, міжнародна ситуація спонукає нас прийти до саме такого висновку. Отже не настає ще час на конкретні політичні акції, на реалізацію наших пропагандивних заходів у формі конкретної співпраці в ділянці, скажімо, антибільшевицької боротьби з тими чи іншими чужинецькими колами.

Десять років тому, в з'язку з тодішньою акцією Американського Комітету Визволення, могло видаватися, що вже с дані до якоїсь конкретної реалізації наших пропагандивних заходів. Проте, як виявилося пізніше, такі сподівання були передчасними. Діяльність установ АКВ, хоч і дає деякі можливості для справ поневолених Москвою народів (у тому числі й українського), що оправдує працю в цих установах, наприклад, українців, однаке ці можливості не є такими, щоб цілковито задовольнити вимоги представників цих народів. Взагалі, треба ствердити, що на Заході ще немає таких політичних кіл, які були б схильні прийняти 'налу' Концепцію упорядкування політичних стосунків на Сході Європи не лише принципово, але й для якоїсь конкретної, спільної з нами, акції. А тому, щоб такі сили з'явилися, треба далі в цьому напрямкові працювати.

Очевидно, така інформативна і пропагандивна акція може відбуватися на самперед серед парламентарних, журналістичних або громадських, а менше серед урядових кіл тих чи тих чужинецьких держав. Ця обставина викликає певну нетерпилівість серед представників поневолених народів, які хотіли б уже бачити хоч сяку-таку реалізацію наших заходів, а на таку реалізацію є компетентні здебільшого лише уряди, а

не парламентарно-політичні чи журналістичні кола (це особливо стосується Америки). Однаке, лішче вичекати на визріння певних проблем, аніж у поспіху піти якоюсь не зовсім правильного дорогою. Раніше чи пізніше впливи парламентарно-політичних кіл (оскільки ми будемо дбати про все більше зміщення наших позицій серед цих кіл) дадуть себе відчути і в потягненнях урядів тих чи інших держав. На прикладі прем'єра Діффенбейкера ми бачимо, що наші впливи можуть часом сягнути й до урядових чинників.

Не маловажною справою для української міжнародної дії є віднайдення правильних способів ставлення українського питання перед чужинцями. Серед українців можна помітити дві скрайності: ми або виставляємо себе занадто слабими і скаржимося на кривди, заподіяні нам нашими ворогами, або, навпаки, хвалимося тим, який великий є український народ, який міцний спротив ставить він своїм поневолювачам, себто переоцінюємо можливості нашої визвольної боротьби. Чого нам потрібно — це знайти правильний тон, властиву посередню лінію між цими двома скрайностями. Очевидно, ми й далі маємо інформувати світ про злочини Москви, поповнені на українському й інших поневолених народах. Але говорити лише про голодову катастрофу, про терор, депортaciї, геноцид і всі інші страхіття — цього не вистачає. На жаль, мусимо усвідомити собі, що не тільки Москва, але й цілий світ «сльозам не вірить». Отже, масмо також інформувати світ про поступи індустріалізації українського господарства, про наявність нової української інтелігенції, про оборону українцями свого стану посідання, одним словом, вишукувати із сучасної дійсності в Україні такі моменти, які могли б демонструвати силу українства і силу української незалежницької ідеї. Це те, що найбільш спроможне зацікавити чужинців українською справою.

III. СПЕЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЗОВНІШньої ПОЛІТИКИ

1. Наше ставлення до росіян

Я не буду порушувати проблему українсько-російських відносин в усій її глибині. Що ці відносини будуть завжди являти собою одну з найважливіших проблем української політики — це ясно, бож ми ніколи хіба не перестанемо бути сусідами росіян. Якщо йдеться про сучасний момент, коли ми перебуваємо на чужині, то правдою є, що таких росіян, з якими можна було б розважно говорити на тему наших взаємовідносин, немас або майже немає. Проте, вже починає, як видається, зникати той погляд, що з росіянами, доки вони не визнають наших національно-державних позицій, взагалі розмовляти не вільно (такі розмови вважалися за мало не національну зраду). Отже розмовляти можна і треба, бо розмови не означають ще домовлення чи співпраці. Можливо, що ми ніколи не зможемо в таких розмовах переконати росіян в слішності наших позицій. Але ми завжди входимо з таких розмов переможцями, бо росіянам бракує аргументів, щоб обороняти потребу єдності імперії. І якщо перебіг таких розмов стає відомим безстроннім чужинцям, то це плюс для нас, бо, повторюю, не росіяни, а ми входимо з них переможцями

Та, в даний момент, найбільш важливим для нас устійнити, як ми мусимо представляти росіян і, взагалі, цілий комплекс питань, звязаних з Росією, в нашій міжнародній дії. Здається, що вже проминули ті часи, коли ми намагалися конче змалювати росіян, як народ відсталий, некультурний, нецивлізований тощо. Чужинці мають змогу не тільки зустрічатися з представниками російської аристократії, які, як і ми, перебувають на еміграції, але подивляти Толстого, Достоєвського, Пушкіна, музику Чайковського і т. інше. А тому ми, зі своїми твердженнями про напів диких «москалів», лише насторожували

до себе чужинців. В такій пропаганді треба, щонайменше, додержуватися відповідної міри...

Так само минули хіба ті часи, коли ми присягалися на вічну ненависть до Москви і вважали за необхідне якщо не стерти з лица землі що країну, то принаймні тримати її в стані якоїсь міжнародної карантини (щось подібного говорилося на Заході про Німеччину за часів Гітлера, але тепер цей Захід залюбики зноситься, а то й приятелює з новою Німеччиною). Це могло викликати у чужинців враження, що українці є сіячами ненависті серед народів, що не могло нам не шкодити. Тепер хіба вже всі признають, що з майбутньою російською державою, коли вона відмовиться від панування над Україною а тим більше з російським народом, ми маємо жити в добросусідських взаєминах.

Для сучасного моменту треба також з'ясувати, як ми задивляємося на росіян і на їхні стосунки до теперішнього советського режиму (з його імперіалізмом і комунізмом) та як про той стосунок інформуємо світову опінію Заходу. Ми висловлюємо, на мою думку, слінний погляд, що большевизм — це явище, яке виросло в специфічних умовах розвитку російського народу. Самі росіяни, як Бердяєв або Федотов, були співавторами, якщо не творцями цієї теорії. Але, чи це значить, що цей феномен буде завжди невідлучним від життя і способів діяння російського народу? Націонал-соціалізм (нацизм) міг, безумовно, вирости лише на німецькому ґрунті з його пруськими традиціями і філософічною підбудовою (Ніцше). Сьогоднішня Німеччина обтрусила або обтрушує нацистську полууду.

Ми твердимо в наших виступах перед чужинцями, що всі росіяни (навіть не в розумінні еліти, а в розумінні цілого народу) стоять за нинішній советський режим, бо він, мовляв, забезпечує російському народові його панівне становище, його володіння потужною імперією. А тому, мовляв, серед росіян

немає і не може бути спротиву нинішній комуністичній владі Советського Союзу. Я вважаю, що тут, у кожному разі, вислів «всі» (росіяни) перебільшений.

Чи за царського режиму був спротив проти нього серед росіян? Безумовно так, хоч потім виявилося, що величезна більшість цих російських революціонерів стали не меншими імперіалістами, як царські реакціонери. Але ж ми з того спротиву росіян також скористали, бо це улегнуло нам нашу національну дію перед революцією 1917 року. Якщо ми твердимо тепер, що серед росіян немає незадоволення **советським** режимом з причини політичних і соціально-економічних (не національних, які мають місце лише серед неросійських народів), то тим ми змушуємо чужинців сумніватися в правдивості наших інформацій, що, взагалі, підважує нашу міжнародну дію, бо таке незадоволення, в більшій чи меншій мірі, таки існує, про що знають чужинці. Мало того, такими твердженнями ми підважуємо інші наші твердження про можливість змін у Советському Союзі на підставі внутрішніх подій у ньому. Бож такі зміни можуть легше статися, якщо і серед росіян існує незадоволення, яке, в тих чи інших обставинах, може обернутися в спротив режимові.

Революція 1917 року сталася в центрі імперії, в Петрограді, лише після чого вона поширилася і на всі інші частини Російської імперії. Тепер ситуація була б також улегшена, якби рух за повалення режиму розпочався в центрі, з чого скористались би неросійські народи Советського Союзу. Бо всякі революційні рухи в окремих національних республіках є надзвичай тяжкі до переведення і наражені на криваве здушення з боку центральної влади. Чи такий рух в центрі советської імперії взагалі можливий — це інша річ, але, в кожному разі, він був би для нас корисний. А тому ми не можемо його згори відкидати з наших плянів та, саме головне, виключати його цілковито в наших виступах не-

ред чужинцями, бо тоді ці чужинці, не бачучи великих шансів на зміни в Советському Союзі, стають радше на шляху шукання відпруження і співжиття з советським режимом.

До питання, чи можна знайти таких росіян, які б прийняли наші національно-державні вимоги, треба також підходити більш обережно. Колись, у 1920 році, дуже поважна група російських інтелектуалів і революціонерів на чолі з Борисом Савінковим цілковито прийняла наші позиції. Цей історичний факт чомусь замовчується і не використовується в українській політиці. Чи тепер можна знайти цілу таку групу чи, нарешті, поодиноких російських діячів — це питання. Але, скажімо відверто, що ми від себе прикладаємо небагато зусиль, щоб таку групу знайти. А це ж, властиво, наше завдання, а не росіянам, бе наявність такої групи більше потрібна нам, ніж росіянам.

2. Українсько-жидівські відносини

Що неупорядкованість жидівсько-українських відносин справляє нам часто труднощі на міжнародному форумі — це річ відома. Всі також хіба признають, що ці відносини треба наладнати. Але — як? Доцьоточасні наші спроби не зустрічалися з апробатою з жидівського боку.

Ми пробували доводити — на підставі незаперечних фактів, документів, свідчень, навіть самих жидів, тощо — непричастність українського руху і його провідників (зокрема Симона Петлюри) до погромів, що відбувалися в Україні. Не тільки непричастність, але й активне поборювання з боку української влади погромів. Це не помогло. Ми пробували доводити, що білі російські армії (Денікіна й інших), а також і большевицькі військові формування, влаштовували погроми. Хоч це і відповідає правді, але це також не допомагало. Ми пробували доводити, що й самі жиди не без вини, бо чимало з них, як активні члени комуністичної партії або й функціонери ЧЕКа і її подібних

інституцій, має на сумлінні українські африканські держави, що самостійна Україна не тільки не шкодитиме їхнім інтересам, а навпаки навіть буде їм корисною? Хто дасть відповідь на це питання, той матиме в своїх руках ключ до успішного провадження української зовнішньої дії.

Врешті, маємо останню спробу. Я не знаю, чи її зробила ціла українська політична група, чи тільки окремі діячі-публіцисти з цієї групи. Вона полягає на тому, що українці мусять, мовляв, признати, що вони несуть відповідальність за погроми, хоч і не були їхніми ініціаторами. Оскільки я добре розумію думку авторів такого погляду, то її треба інтерпретувати так: українці (а, значить, також Петлюра і вся українська влада) несуть відповідальність за погроми тому, що вони не мали досить сили, щоб цим погромам перешкодити. Якщо це розуміти, як свого роду моральну відповідальність, то це багато спрости не міняє, але завдає незаслуженої кривди діячам доби визвольної боротьби. Бо якщо вони не мали сили, щоб перешкодити жидівським погромам, то вони не мали також сили, щоб перешкодити розстрілам десятків тисяч українських громадян, спущенню цілих сіл з боку каральних експедицій червоних чи білих росіян, а пізніше депортаций, масовому теророві, голодовій катастрофі! І, врешті, ці українці не мали досить сили, щоб втримати українську державу. Якщо за це все українці поносять моральну відповідальність, то можна до цього, зрештою, додати і відповідальність за жидівські погроми. Але — чи це направить жидівсько-українські відносини? Думаю, що ні, бо, як видається, і ця остання спроба не дала бажаних результатів.

Що ж робити? На мій погляд, ми до нічого не дійдемо, доки не зуміємо переконати жидівську сторону, що упорядкування наших взаємних відносин і розв'язка української проблеми у формі незалежної української держави лежить в інтересах жидів. Як це зробити? І як зробити також те, щоб переконати й американців, і англійців, і французи, і німців, і сателітів, і новопосталі

Покищо ми могли б застосувати до жидів таке ставлення:

а) Не заперечувати, що серед українців (як і серед усіх інших народів — це факт) були антисеміти, а може й будуть у майбутньому. Але запевнити жидів, що українці, як поборювали, так і будуть поборювати всякими можливими засобами антисемітизм.

б) Жадати від жидів, щоб вони, не міняючи, зрештою, свого внутрішнього ставлення до тих чи тих наших національних постатей, перестали ганити їх у своїх виступах на зовні. Бож пам, зрештою, байдуже, як записані в жидівських аналах Хмельницький, Шевченко чи Петлюра, аби тільки це не перешкоджало жидівсько-українським відносинам в іхньому дотику на міжнародному форумі. Це та концесія, яку нам мали б дати жиди.

в) Переконувати жидів, що велика Російська імперія в її советському чи якомусь іншому виданні — з своїм імперіалістичним і російськошовіністичним наставленням буде завжди неборисиною для жидів. (На зовні вона скоріше підтримуватиме ворогів Ізраїля, а всередині відмовлятиме своїм громадянам жидівського походження належних ним прав).

г) Дати запевнення, що майбутня українська держава не тільки утримуватиме добре зносини з жидівською державою, не тільки охоронить українських жидів від антисемітизму, але дасть їм також і всі права, належні українським громадянам, і всі привілеї, на які мають право національні меншини. Мені здається, що непевність того, як буде ставитися майбутня українська держава (може ж декому здаватися, що в ній переможуть шовіністичні тенденції) до жидів, — оця непевність становить со-

бою найбільшу перешкоду до впорядкування жидівсько-українських відносин у сучасному.

3. Потреба нових концепцій.

Якщо ми виставляємо різні аргументи, щоб оправдати українські національно-державні постулати, то нашим противникам не бракує контраргументів. Здається, що вже більшість традиційних аргументів, що їх виставляли проти нас росіяни (на зразок того, що українського народу взагалі немає і т. п.), для нас не страшні. Я вважаю, що два аргументи знаходять собі особливий послух серед чужинців: теорія балканізації (поділ європейського сходу на велике число малих держав, які будуть між собою ворогувати) і теорія великопростірності (творення великих державних утворів, які мають кращу життєздатність, ніж роздрібленість на малі державні одиниці). В останньому часі сюди додходить ще один момент: страх перед ослабленням советської імперії, яка, мовляв, творить забороло проти т. зв. жовтої небезпеки (Китай).

Ми, українці, маємо, справді, з є багато «ворогів», а тому найвищий час, щоб подбати бодай про зменшення їхнього числа. Якщо головний конфлікт існує в нас з нашим північним сусідом, то мусимо знайти способи наближення з нашими західніми і південними сусідами. Чи не мусимо ми для цього відступити насамперед від того погляду, що мати якусь співдію, наприклад, з поляками, румунами тощо, ми можемо тільки в тому випадку, коли представництва цих народів відмовляться від своїх неслушних претенсій до української території і приймуть нашу точку погляду в цій справі? Це було б, може, першим кроком до відпружнення з цими нашими безпосередніми сусідами. Між Литвою і Польщею, Угорчиною і Румунією і між ще іншими серед т. зв. сателітних народів існують також дуже глибокі розходження, але це не переваждає їх належати до однієї міжнаціональної ор-

ганізації й діяти спільно, щоб оборонятися проти спільногого ворога — Москви.

Але якщо можна шукати нав'язання тісніших взаємовідносин з представниками наших сусідів і, таким чином, відбивати аргументи щодо негативних сторін майбутньої балканізації — в розумінні розсвареності малих держав між собою, то це не дає рецептів знівелювання отого другого негативного чинника: відсутності великопростірності на випадок постання цілого ряду самостійних держав на теренах європейського Сходу.

Існує вже не тільки ідея, але й рух за об'єднану Європу. На мою думку, заходи щодо наближення України до майбутньої об'єднаної Європи є вповні виліковані і доцільні. Але — чи реалізація цієї ідеї ще не є занадто віддалена і чи Україна, відірвавшись від Росії, буде мати відразу всі передумови для свого безпосереднього включення до об'єднаної Західної Європи? І чи не можна було б віднайти такої концепції, яка являла б собою потрібну атракційність для самих засікальників, а також сприйнятчу для міжнародного світу розв'язку східноєвропейського комплексу?

Трудно зробити якийсь новий винахід, коли маємо до діла з тими ж самими складниками. А тому треба хіба б повернутися до старої концепції тіснішого об'єднання поміж народами, які перевірують сьогодні в колоніальний залежності від Москви. На чужині діють організації, до яких належать представництва цих народів, наприклад, Паризький Ельок, АБН, АЦЕН. Але всі вони мають своїм першим завданням спільну боротьбу проти Москви за відновлення своїх незалежних держав. Вони менше займаються питанням майбутнього, або й зовсім не займаються, себто не займаються тим, що має постати на теренах європейського Сходу після розвалу советської імперії.

Колись не тільки українці, але і, наприклад, поляки займалися виробленням концепції для майбутнього впорядкування європейського Сходу. Поляки виступи-

ли були в перших роках після другої світової війни в ідесю «Інтермаріум». Поминаючи зміст цього проекту, треба стверджити, що українці однозгідно (я також до цього числа належав) відкинули цю ідею, бо вони ставилися з підозрінням до всього, що могло нагадувати своє т.зв. Ягеллонську ідею. Не нав'язуючись до якихось конкретних проектів минулого, було б на часі, саме тепер, висунути знову ідею тіснішого об'єднання держав поміж Балтицьким і Чорним морями: Балтицькі країни, Польща, Білорусь, Україна, Крим, Румунія, Болгарія, зі сходу до цих країн прилучувались би козацькі землі і Кавказ, з заходу — Чехо-Словаччина й Угорщина.

Якби ідея такої об'єднаної Східньо-Південної Європи могла заініціювати вже тепер, за нашого перебування на еміграції, й об'єднати довкола себе авторитетні представництва відповідних народів — це могло б дати поневоленям Москвою народам те, за чим вони тепер розічливо шукають: можливість хоч у якійсь мірі спільним фронтом впливати на хід міжнародних подій.

Об'єднана Східно-Південна Європа виключала б негативи «балканізації» і забезпечувала б позитиви, що їх припиняють великопростірним формaciям. Вона мала б достатню силу під поглядом господарським, політичним, а навіть і мілітарним (якби це ще мало значення писати повалення останньої імперії — Советського Союзу), щоб закріпитися поміж московським сходом й об'єднаною Європою заходу, малочи можливість включитися до останньої, коли на те прийдуть відповідні обставини. Такий утвір не мав би своїм завданням жити на стопі ворожості з державою російського народу: наївпаки, спричинюючись до певної рівноваги сил між трьома формaciями (Західня Європа, Східно-Південної Європа і Росія, яка все ще залишалась би великостірною державою), він мав би всі дані унормувати свої відносини з північно-східнimi сусідами і, разом з ними, протиставитися

майбутній «жовтій загрозі», якби вона, справді, стала колись реальною.

На мій погляд, поставлення на ноги ідеї східньо-південного європейського об'єднання викликало б велике зацікавлення в політичних колах західнього світу, а, може, й примусило б їх більш уважно ставитися до проблем поневолених Москвою народів. Більше того — це мало б великий відгук серед самих цих народів під комуністичним режимом, де ця ідея мала б зреалізуватися на практиці і де вона, може, вже перевібає в зав'язку своєї реалізації, проте, не може бути голосно й прилюдно зформульована. А якщо хтось зауваже, що ця ідея — це ніщо інше, як «нереальна мрія», то на це я можу тільки повторити: кожна ідея мусить спочатку бути «нереальною мрією», щоб мати шанси будь-колись стати реальною дійсністю.

4. Християнська ідея і Церква, як першорядний чинник в українській міжнародній дії

Якщо ми в нашій інформаційній праці серед чужинців мусимо висувати і підкреслювати такі сторони українства, які здобували б собі симпатії чужинного світу, то тяжко знайти інші придатніші аргументи, ніж ті, що український народ сприймав і буде сприймати християнський світогляд, а самостійна українська держава буде не тільки толерантною супроти релігії і Церкви, але й у великій мірі надхнена християнською мораллю. Очевидно, про це можна було б дуже багато сказати, але це не належить до моєї теми. Якщо йдеться про українську міжнародну дію, то наші Церкви, а також і миряни, що мають зносини із світовими християнськими рухами, мають туї велике поле до діяння. В першу чергу мають тут можливість дії українські католики, оскільки Католицька Церква широко розповсюджена і має величезні впливи на цілій уклад життя якраз в західному світі. Але й Православна Українська Церква й православні миряни, своїми зв'язками, прикладом, в протестантських колах чи

в загальнохристиянських організаціях, рено Світового союзу вільних українців, можуть зробити дуже багато. Це, зрештою, та ділянка, — оборона української національно-державної ідеї перед зовнішнім світом, — в якій найлегше може дійти до співдії поміж українськими православними й українськими католиками. Бож у майбутній українській державі (так, як це має місце, наприклад, в Німеччині поміж католиками і протестантами) поміж українцями різних віроісповідань мають установитися відносини не взаємного поборювання, а взаємної толеранції, а навіть і співдії, особливо коли йдеться про питання державного, національного і соціального характеру.

5. Співдія українських сил на зовнішньому відтинку

Я не хочу тут говорити ані про утерту тему т. зв. «консолідації», ані, навіть, про потребу не перешкоджати собі взаємно в наших виступах перед чужинцями. Йдеться тут про те, чи можливе створення якоїсь установи, яка, на зразок Світової Жидівської Агенції, могла б виступати в імені більш-менш усіх українців, які перебувають поза межами комуністичного бльоку (отже, в першу чергу, в імені українців, які вже є громадянами чужих держав)? Потреба такого органу стає щодалі більш наглядною, бо перебування України під чужинецькою окупацією затягуються на все довший час.

Чому і досі не відбувся Світовий конгрес вільних українців і чому не ство-

як постійно діючої установи? Дуже просто: тому, що всі політичні українські напрямки побоюються, що вони не матимуть достатніх впливів у такій установі, більше того, що вона буде підтримувати когось з політичних противників. Отже проект покликання до життя такої установи можна було б здійснити, якби всі українські політичні напрямки домовилися, що така установа має бути не аполітичною, а надполітичною, себто, що вона, не відмовляючись від зв'язків з жодним українським політичним напрямком, але, спеціально нікого не підтримуючи, буде підтримувати всі і кожного напрямку заходи на міжнародному форумі, які (заходи) будуть лежати в інтересах української визвольної справи. Мені скажуть, що трудно буде визначити критерій для устійності, які саме заходи лежать в інтересах української визвольної справи. Це — правда, але якийсь вихід треба знайти. Існують випадки, що голос самих лише т. зв. екзильних українців уже не вистачає: їх мусять підтримати українці, що є повноправними громадянами тих чи тих держав Західу. Зрештою, екзильних українців стає з часом все менше. А репрезентувати українську вільну думку в чужинецькому світі треба буде, може, ще довгий час. До цього часу ці завдання припадали таким установам, як УККА або КУК, часом їм спільно. Добре, що хоч такі можливості стояли до послуг української справи.

Примітка: Доповідь «Проблеми української міжнародної дії» була виголошена автором під час «Студійних днів», що їх улаштував у Римі Український Християнський Рух з 12. до 15. жовтня 1963 року.

Verlagsort: Neu-Ulm/Donau — Druck: «Ukrainski Wisti»